

KASİDELERDE KANÛNÎ SULTÂN SÜLEYMAN'IN "ADÂLET" ANLAYIŞI *THE JUSTICE SENSE OF SULEIMAN THE MAGNIFICENT IN THE QASIDES*

Muhammet Mutlu AKTAŞ*

Öz

Dünya var olduğundan beri insanoğlu gerek sosyal hayatta, gerek kendi içinde sürekli bir çatışma içinde yer almıştır. Temeli haklı haksız kavramları etrafında şekillenen bu çatışma; ancak adaletin sağlanması ile ortadan kalkabilir. Adâleti sağlayan devlet adamları tarih boyunca hep güzel sözlerle anılmış; övgüleri şairler tarafından şiirlere yansımıştır. Bu büyük devlet adamlarından biri de Kanûnî Sultân Süleymân'dır. Burada Kanûnî Sultan Süleyman'a yazılmış kasidelerden yola çıkarak onun adalet anlayışı anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adâlet, Kanûnî Sultan Süleyman, Kaside.

Abstract

Since the beginning of the world, human has involved in constant conflict in social life, both in itself. This conflict that its basis formed around the concept of fair or unfair, but it can be resolved with the administration of justice. The statesmen who secured the justice have been called beautiful words throughout history and their praise reflected in the poems by poet. Suleiman the Magnificent is one of the greatest statesmen. His sense of justice will be explained referring to the eulogies written to Suleiman the Magnificent.

Keywords: Justice, Suleiman the Magnificent, Qaside.

□

Giriş

Kanûnî Sultân Süleyman'ın "adâlet" anlayışını anlamak için öncelikle adalet kavramları üzerinde durmak gerekir. Adâlet; "tavır, davranış ve hükümlerde doğru olmak, hakka(Bilmen 1999: C.1 12-13) göre hüküm vermek; hak sahibine hakkını vermek, haksızları terbiye etmek, insaf, eşit olmak, eşit kılmak" gibi anlamları taşıyan Arapça bir mastar-isimdir. Farsça "dād" kelimesi de, Osmanlı'da genel olarak "adâlet" anlamında kullanılmıştır; ancak ikisi arasında fark vardır. Adâlet, bizzat adâletli davranış zulmetmemektir. "Dād" ise başkalarının zulüm yapmasını engellemek ve bir zulüm yapılmışsa onu ortadan kaldırmaktır. Yine aynı kökten bir mastar-isim olan "orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı" anlamlarına gelen *adl* kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında *ādil* kelimesi ile eş anlamlıdır ve Allah'ın isimlerinden birisidir (Karagöz 1999: 31; Çağırıcı 1981: 339).

Osmanlı devletinin özellikle kuruluşunda ve yükselişinde padişahların adaletli yönetim anlayışı, devletin büyümesinde önemli rol oynamıştır. Avrupalı tarihçi Richard Peters, Türklerin yüzyıllar boyunca yönettikleri her yerde nasıl bir adalet örneği temsil ettiklerini: "*Türkler asırlar boyunca birçok millete hakim oldular, fakat onları asimile etmeye asla gayret etmediler. Onlara hürriyet verdiler ve din ve kültürlerinin yaşanmasına müsaade ettiler.*" (Ateş 1996: 116) sözleriyle dile getirmiştir.

İngiliz tarihçi F. Downey "The Grand Turc, Suleyman the Magnificent" (*Büyük Türk, Muhteşem Süleyman*) adlı eserinde: "*Birçok Hıristiyan, adaleti ağır ve kararsız olan Hıristiyan ülkelerindeki yurtlarını bırakarak Osmanlı ülkesine gelip sığınıyorlardı.*" (Downey 1930: 84) diyerek Osmanlı'nın adalet ve merhamet konusunda Avrupa devletlerinden üstün olduğunu belirtmiştir.

* Ordu Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi.

Osmanlı padişahlarından Sultan Murat'ın halkına karşı adil ve hoşgörölü yönetimini, onunla aynı dönemde yaşamış olan Bizans tarihçisi Khalkokondylas : "*Kendisine itaat ve hizmet eden milletlere ve kişilere, hangi dinden olurlarsa olsunlar, iyi ve yumuşak ve cömert davranırdı. Verdiği söze sonradan aleyhinde tecelli etse bile sadık kalarak, dost düşman herkesin güvenini kazandı.*" (Öztuna 1998: C.1,77) sözleri ile ifade etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in de adil bir yönetim sergilediğini Fatih döneminde yaşamış, Bizanslı yönetici Büyük Düka Notaras'ın "*Bizans'ta Latin şapkası görmektense, Türk sarığı görmeyi tercih ederim*" (Öztuna 1998: C.1,106) ifadeleri açıkça göstermektedir.

Osmanlı devletinde her şeyde olduğu gibi adalet anlayışında da zirve noktasına Kanûnî döneminde ulaşılmıştır. Kendisine "Kanûnî" denmesi, yeni kanunlar icat etmesinden değil, mevcut kanunları yazdırtıp çok sıkı bir şekilde tatbik etmesinden dolayıdır. Mısır'dan gelen vergiyi haddinden fazla bulup, yaptırdığı araştırma sonunda halkın zulme uğradığını düşünmesi ve Mısır valisini değiştirmesi, Kanûnî Sultan Süleyman'ın adaleti ne kadar sevdiğine basit bir örnektir (TTK:16.Dizi-s.2).

Kanûnî'nin adalet anlayışının izlerine tarihi olayların yanında, gazellerinde de rastlayabiliriz. O, gazellerinde kendini halkının gözeticisi olarak nitelenmektedir. Onun için her şeye hatta adâlete bile adâlet edilmelidir:

Muhibbî ğaflet itme dādā dād it
Oluben çünkü halkuñ pāsbānı

(Ak 2006: C.2 784/2704-7)

Durumunu anlatmak için huzuruna gelenleri geri çevrilemez. Çünkü ona göre adâletli padişahın huzurundan hiç kimse kovulamaz:

Sürme kapuñdan Muhibbî 'arz-ı hāl için
Şāh-ı 'ādil dergehinden olamaz hiç kimse

(Ak 2006: C.1 417/1342-5)

Kanûnî yarım asra yakın sürdürmüş olduğu saltanatında birçok zaferler kazanmış. Ordusunun başında dünyanın büyük bir bölümünü dolaşmıştır. Doğudan batıya birçok sefer düzenlemiştir. Hüküm sürdüğü topraklarda adâleti hâkim kılmıştır.

Tarihi kaynaklardan yararlanarak yüzlerce örnekle Kanûnî'nin adâlet anlayışını anlatmak mümkündür. Fakat döneminde yaşamış şairlerin çoğundan bile fazla şiir yazar Kanûnî Sultan Süleyman'ı ve onun adâlet anlayışını şairlerin gözünden anlatmanın da faydalı olacağını düşündük. Bunu yaparken ona kaside yazmış olan divan şairlerinden Lāmiî Çelebi, Fuzûlî, Hayalî, Şemsî Ahmed Paşa, Yahyā Bey, Nev'î, ve Bākî'nin kasidelerinde yer alan beyitlerden (Yılmaz 1996) yararlandık. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılması amacıyla, konuyu maddeler halinde inceledik:

1. KANÛNÎ'NİN ADALETİNİN SOSYAL HAYATA VE DÜNYAYA ETKİSİ

Kanûnî'nin adalet anlayışının sosyal hayata ve dünyaya yansımaları huzur, güven, yardımlaşma ve bereket sözcükleriyle açıklayabiliriz.

Onun yönetimi altında yaşayan herkes durumundan memnundur. Zulmeden felekten kimse şikayet etmez. Zamanında sadece güzelin saçı dağınıktır ve sadece ney inlemektedir:

Kākül-i dil-ber perişān oldı 'ahdüñde hemin
Devr-i 'adlūñ içre ancak nāy efgān eyledi

Hayalî (Yılmaz 1996: K 258/8-17)

Devrinde kimse çarh-ı sitem-gerden inlemez
Bî-şer' ider iderse eğer çeng ü ney figān

Bâkî(Yılmaz 1996: K 378/1-20)

Ülkesinin topraklarında kurtla kuzu arkadaştır. Saldırgan kurt, koyun sürüsünü çobansız bulsa, güçlü pençesiyle, onların kıllarını tarar:

Gusfendi ‘adlũñ eyyâmında bulsa bi-şobân
Şâne eyler müyuna ser-pençesin gürg-i gurîn

Hayâlî(Yılmaz 1996: K 284/17-25)

Kimse kimseye kötülük etmez. Aşağıdaki beyitte de şair bunu belirtmek amacıyla, adaletinde hiç kimse yabancıya el sürmez iken gül(sevgili)ün kendisine perde perde duvar örmesini, böylelikle kendisini korumaya çalışmasını anlayamadığını ifade etmektedir:

Devr-i ‘adlũñde çü kınmaz hiç kimse el nâ-mahreme
Pes neyiçün hârdan perçin ider divâr gül

Lâmiî Çelebi(Yılmaz 1996: K 86/2-43)

Adâleti berekettir. Allah'ın lutfu, fakir fukaranın durumlarını kapsamış, adaletinin bereketiyle fakir fukara zayıflık ve bozgundan kurtulmuştur:

Luţf-ı izid şâmil-i ahvâl-i ehl-i faür olup
Kıldı feyz-i ‘adli ile tedbir-i ‘acz ü inkisâr

Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 168/2-22)

Devrinde doğudan batıya bütün dünya, huzur ve güvene kavuşmuştur. Dünya, gezilebilir ve yaşanabilir hale gelmiştir. Eğer adaletle hükmettiği ülkesinin geniş topraklarında gezinmek imkanı olmasa; dünya, insanlara sıkıntı verir ve dünyayı sevenlere dar ederdi:

Bâreke‘ allâh zehî pâdişeh-i ‘âdil kim
Şarúdan ğarba deĝin buldı cihân emn ü emân

Bâkî(Yılmaz 1996: K 388/2-33)

Olmasa mümkün fezâ-yı ‘adlinde seyr
Ôulm iderdi dâr-ı dünyâ ehline dünyâyı dâr

Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 178/2-56)

Adaleti ile dünya üzerinde herkes, sevince kavuşmuştur. Sadece şair Hayâlî ve gonca sıkıntılıdır. Çünkü şairin o adaletli sultana duyduğu sevgiden gönlü gamlıdır. Gonca da açılmadığı, içindeki sırları paylaşmadığı için sıkıntılıdır:

Sürûra erdi zamân halkı devr-i 'adlũñde
Elemlü gönlüm ile goncadur hemin dil-teng

Hayâlî(Yılmaz 1996: K 218/6-25)

2. KANÛNÎ'NİN ADALETİNİN DİNE ETKİSİ

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra, Türkler İslam dininin yaygınlaşmasını sağlamış ve onun koruyuculuğunu üstlenmiştir. Yavuz Sultan Selim dönemiyle birlikte Osmanlı padişahları İslam dinin halifesi olmuştur. Bu durum da kasidelerde ön plana çıkarılmıştır. Kanûnî'nin adaletinin dini koruyuculuk ve yaygınlaştırıcılık yönü üzerinde durulmuştur.

Şafağın kızılığına bakıldığı zaman bile adaletli padişah Sultan Süleyman'ın adaleti görebilir. Çünkü o kızılık, Sultan Süleyman'ın Allah yolunda cihat ederken kullandığı kılıçtan dökülen kana benzemektedir:

Ol mücâhid fi-sebil‘ llâh olan ‘âdil şehün
Ey şafağ tığ-ı ğazâsından dökülmüş kırmızın

Hayâlî(Yılmaz 1996: K 270/15-10)

Fuzûlî'ye göre ise onun adâletini, Cebrail Allah'ın Peygamber'imize müjdelemiştir:

Ol ki ‘adlün eyleyüp i‘lâm hıfz-ı şeré için

Müjdeler virmiş Rasûlu' İllâh'a Cibrîl-i Emin
Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 156/2-10)

Sultan Süleyman'ın adı ile başlayan fermanlar, onun adaletiyle yazıldığı için fermanının ulaştığı yerlerde dinin hükümlerinin uygulanmasını sağlamaktadır. Böylece dinin hükümleri daim olacaktır:

Ahkâm-ı şer' ü 'adlün iledün 'ale'd-devâm
'Unvân-ı nâme nâmun ile oldı nâm-dâr
Yahyâ Bey(Yılmaz 1996: K 344/2-33)

3. KANÛNÎNİN ADALETİNİN TABİAT UNSURLARINA YANSIMASI

Kasidelerde "adalet" kavramı bazen, sülün gibi renkli bir kuşla ilişkilendirilerek ona canlılık verilmiştir. Bazen de ilkbahar, rüzgar, yaprak, gül gibi mevsimsel öğelerle hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Aşağıdaki beyitte adalet, sülün(tezerv)e benzetilmiştir. Çünkü sülün; keklik ve turaçtan oldukça büyük ve erkekleri çok renkli, uzun kuyruklu, süslü bir kuştur(Bora 2010). Bu nedenle gösterişli ve etkileyici bir görüntüye sahiptir. Sultan Süleyman'ın adaletinin sülünü kol ve kanat açıp uçtuğunda iri doğan, onun güzelliğinden ve parlıtısından gözünü iğnelere diktirip kapatacağıdır:

Gözünü iğnelere ile diküp durur şeh-bâz
Tezerv-i 'adlün uçaldan berü açup per ü bâl
Hayâlî(Yılmaz 1996: K 234/3-14)

Adaleti rüzgâr gibidir. Onun etkisiyle dünyanın her yeri tabiatın güzellikleri ile donatılmıştır. Çorak kumluklar baştan başa yeşillikle kaplanmış. Deve dikeninin gül gibi meyvesinin olması bile onun adaletinin rüzgarındandır:

Âb-ı luḫfundan durur ser-sebz-i rîgîstân-ı sūr
Bâd-ı 'adlinden virür ḫâr-ı muḡaylân bâr gül
Lâmiî Çelebi(Yılmaz 1996: K 84/2-36)

Onun adaleti ilkbahardır. Onun ilkbaharına sığınan gül, bir nefeslik sonbahar rüzgârı yüzünden dermansız düşmez:

İlticâ itseydi bâğ-ı nev-bahâr-ı 'adlüne
Bir nefes bād- ḫazândan olmaz idi zâr gül
Lâmiî Çelebi(Yılmaz 1996: K 86/2-43)

Ayrıca baharın ilk günü eskiden beri Nevruz bayramı olarak kutlanır. İlkbahar sultanı, onun adalet ve doğruluğunu işitip, bayram yerinde onun ayağını öpmeye gelmiştir:

İşitdi 'adl ü dâdun pâdişâhum 'îd-gâhunda
Ayagun öpmeğe geldi bugün nevrüz sultânı
Şemsî Ahmed Paşa(Yılmaz 1996: K 324/8-7)

Adaleti ile dünya gül bahçesine dönmüştür; sert kayalar ve dikenler bile demet demet dallar halinde gül verir:

Şehriyârâ 'âlemi 'adlün gülistân ideli
Şâḫ-ı terkibi virür her ḫâre vü her ḫâr gül
Lâmiî Çelebi(Yılmaz 1996: K 84/2-37)

4. KANÛNÎNİN ADALETİ VE GÜL-BÜLBÜL İLİŞKİSİ

Alegorik olarak gül-bülbül ilişkisi yüzyıllardan beri Gül ü Bülbül'lerle anlatılmakta, gazel ve kasidelerle de ezeli ve ebedi aşka telmihler yapılmaktadır. Bu ilişkide sevgili güldür, aşık ise bülbül. Âşıkla bülbülün kaderleri aynıdır. İkisinin de sevgiliden iltifat görmelerine pek

rastlanmaz(Kuzubaş 2002: 549). Gül, nâz; bülbül niyâz için yaratılmış gibidir. Bülbül bütün niyazlarıyla bir destan yazmaktadır. Bu destanın içinde gözyaşı da vardır.(Pala 2000: 208) Gül adaletli davranıp bülbülün gözyaşlarının hatırına ona iyi davranmaz. Ancak gül, aşağıdaki beyitte belirtildiği üzere Sultan Süleyman'ın adaletle hükmettiği günlerde eski tavrından vazgeçmiştir. Bülbülün üzüntüsünü paylaşan bir arkadaşlık yaparak, onun parasını dahi koynunda saklamıştır:

‘Adli eyyâmında şebnem şanmañuz kim bülbülün
Ağçasın koynında hıfz itmiş olup ğam-ğâr gül
Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 150/1-53)

Ayrıca bu da yetmez. Gülün, tövbe etmesi gerekmektedir. Çünkü Kanûnî dönemine kadar gül bülbülün kanını alıp, yüzüne sürmüştür. Zaten renginin kırmızılığı da ondan gelir:

Bülbülün kanun alup sürmekten ey şeh yüzine
‘Adlün eyyâmında demdür k'ide istiğfâr gül
Hayâlî (Yılmaz 1996: K 240/5-17)

Gül, gül bahçesini ateşe vermektedir. Zaten rengi itibariyle ateştir. Gül bahçesine bakıldığında da orası bir yangın yeridir. Bülbülü orada yakıp inletmektedir. Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, bahçivana seslenerek güle yaşanan zamanın adaletli padişah Sultan Süleyman'ın dönemi olduğunu hatırlatmasını, onun gül bahçesini ateşe vermemesini tembih etmesini söylüyor:

Bâğ-bân Sultân-‘âdil devridür tenbih kıl
Urmasun gül-zâra âteş zulm idüp zinhâr gül
Fuzûlî (Yılmaz 1996: K 146/1-35)

5. KANÛNÎNİN ADALETİNİN YÜCELİĞİ

Onun adâletinin yüceliğini anlatmak için ışık, gökyüzü, güneş, yıldız, kara, deniz, Merkür, at gibi semboller kullanılmıştır.

Adâletinin ışığı, varlıklar âlemini doldurmuş, cihanı aydınlatıp, karanlığı darmadağınık etmiştir. Merhametinin olgunluğu ile de dünyayı aydınlatan güneşe benzemektedir:

Kemâl-i merhametiyle misâl-i mihr-i cihân
Pür itdi pertev-i adli mekân-ı imkânı
Yahyâ Bey(Yılmaz 1996: K /1-34)
Pertev-i ‘adlün cihâna fer virüp ey şeh-yâr
Zulmet-i gerdüni itmişdir cihândan târ-mâr
Şemsî Ahmed Paşa(Yılmaz 1996: K 300/3-1)

Allah, her tarafa Sultan Süleyman'ın adalet ve doğruluğunu göstermek için onun yüce kişiliğine birçok üstünlükler vermiştir. Bunlardan en önemlisi onun adaletidir:

Cümle etrâfa 'adl ü dâdunı ızhâr için
Hâzretiñe virdi bunca ‘izzeti Perverd-gâr
Şemsî Ahmed Paşa(Yılmaz 1996: K 300/3-5)

Yüce kapısı, huzuruna girilen yer, gökyüzü gibidir. Onun bulunduğu yerde, adâletinin zinciri her gece seher vaktine kadar akan yıldız gibi uzanır:

Dergâh-ı ‘izzetün olalı âsmân-mişâl
Zencir ‘adli her şeb ağâr tâ şehir-şihâb
Şemsî Ahmed Paşa(Yılmaz 1996: K 308/4-15)

Kerim ve mutlak adalet sahibi Allah cömertlik, cesaret, olgunluk ve adalet gibi özellikleri ona vermiştir:

Ger şehāvāt ger secā‘at ger vakār u ma‘delet
Cümlesin zātuñda qodı ol Kerim ü Kird-gār
Lāmi‘ Çelebi(Yılmaz 1996: K 84/3-12)

Adaletiyle, denizlerin ve karaların padişahıdır. Zaman zaman derya, onun kapısının eşik taşına yüzünü sürer:

Sen ol sultān-ı ‘ādil pādişāh-ı baħr u bersin kim
Dem-ā-dem işiğün taşına yüzini sürer deryā
Şemsî Ahmed Paşa(Yılmaz 1996: K 316/6-7)

Her gece gökyüzünün katibi Merkür’ün Sultan Süleyman’ın adaletinin hesabını yapmak için bir defter tuttuğu düşünülse, bunu yaparken gökyüzü divit, gecenin karanlığı da mürekkep olsa, mahşer gününün sabahına kadar Merkür’ün defterinde beyazlık kalmaz:

Yazup şumār-ı ‘adlini her şeb debîr-i çarh
Eylerse rûz-namesini ser-te-ser sevād
Nevî (Yılmaz 1996: K 368/1-13)
Tā subh-ı haşr kalmaya ol defteri beyāz
Gerdûn eğer devāt ola vü tār-ı şeb midād
Nevî (Yılmaz 1996: K 368/1-14)

Türklerde ata binmek üstünlük alametidir. Aşağıdaki beyitte Kanûnî’nin doğruluk ve adalet ülkesinin en iyi ata bineni olduğu belirtilmektedir. Bu üstünlüğü sağlayan ise onun adalet anlayışıdır. Diğer hükümdarlar ancak onun atının önünde yürürler:

Ol şeh-süvār-ı memleket-i ‘adl ü dād kim
Atı önince olsa revā hüsrevān revān
Bâkî(Yılmaz 1996: K 376/1-16)

Adaletiyle sultanlar sultanıdır. Adaleti sayesinde cihan yurduna, huzur gelmiştir:

Bu bahār cihān mülküne irdi i‘tidāl
Nitekim ‘adl-i şehen-i şāh-ı ‘adālet-iştihār
Yahyâ Bey(Yılmaz 1996: K 348/3-10)

Devlet bir fidansa o fidanın meyvesi adâletli Sultan Süleyman’dır. Bir fidan, meyve vermeden önce çiçek açtığına göre ondan önce gelip geçmiş, gökyüzü kadar yüce padişahlar ancak o meyveyi yetiştiren çiçek olacaklardır:

Mive ol sultān-ı ‘adildür nihāl-ı devlete
Sābıúā gelmiş selātin-i felek-miğdār gül
Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 150/1-57)

6. KANÛNÎ’NİN ADALETİNİN TARİHİ KİŞİLİKLERLE İLİŞKİSİ

Divān şiirinde adalet kavramı geçen beyitlerde çoğunlukla Hz. Ömer ve İran hükümdarı Nuşirevān’dan bahsedilir. Kanûnî’ye yazılan kasidelerde onlara ilave olarak Hz. Süleyman ve Çemşid’den de bahsedilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde Hz Süleyman ile Kanûnî adâlet anlayışları yönleri ile karşılaştırılmıştır. Allah, adalet sırrını açıkça göstermek için bu dünyaya adaletli iki sultanı hakim kılmıştır. Birincisi peygamber olan, ism-i azam yazılı yüzüğü ile dünyaya, bütün varlıklara ve rüzgârlara hükmetmiş olan Hz. Süleyman’dır. İkincisi ise Kanûnî Sultan Süleyman’dır. Hz. Süleyman’ın adâletinin kaynağı Selimül-kalb(temiz yürekli) oluşundandır.

Allah Şuara Suresi'nin 89. ayetinde "Ancak Allah'a selim bir kalp ile gelenler başka..." diye bildirilerek temiz kalpli olanların cennete gireceklerini açıkça müjdelenmiştir. Böyle olmasına rağmen Hz. Süleyman hatta onunla birlikte adaletiyle meşhur Nuşirevan bile onun adalet anlayışının yanında ancak adalet harmanında başak toplarlar:

Hak iki 'ādil Süleymān hākīm itmiş 'āleme
Evvel ü 'āhīr ūlup sırr-ı 'adālet āş-kār
Fuzûlî(Yılmaz 1996: K 178/2-57)
Hazret-i Sultān Süleymān-ı selimü' l-ūalb ki
Hırmeninde 'adlinūñ Nūşirevān'dür hūşe-çin
Hayâlî(Yılmaz 1996: K 284/17-21)

O, adâleti ile Hz. Ömer gibidir. Hz. Ömer halifeliği zamanında divān ve kadılık müessesesi kurmuştur. Doğruluk ve adaleti ile herkesi kendisine hayran bırakmış, İslām'a hizmet etmiştir. On seneyi aşkın bir zamanda yürüttüğü halifeliği döneminde asla adâletten şaşmamıştır. Bu nedenle kendisine "Faruk" lakabı verilmiştir. (Pala 2000: 438) Sultan Süleyman da bir devlet adamı olarak Hz. Ömer'in adalet ve doğruluğuna sahiptir:

Hızır hışāl ü Skender-liūā ü İsā-dem
'Alî-şehā vü 'Ömer-'adl ü Bū Bekir-simā
Yahyâ Bey(Yılmaz 1996: K 356/4-15)
Rezm olıcaú Murtażā'sın 'adl hıninde 'Ömer
Yohsa fahr-ı düdmān-ı hazret-i 'Osmān mısın
Hayâlî(Yılmaz 1996: K 270/15-12)
'Adl ü dād-ı 'Ömer ü şıdķ u şafā-yı şıddıķ
'İlm ü 'irfān-ı 'Alî hilm ü hayā-yı 'Osmān
Bâkî(Yılmaz 1996: K 388/2-27)

O, adaletin ve doğruluğun Cemşid'idir. Cemşid, yedi yüzyıl tahtta kalmıştır. İnsanlar için yarar sağlayacak birçok icatta bulunmuştur. Saltanatının büyüklüğüne uygun olarak yaptırdığı tahtı, devler kaldırıp göklere kadar çıkarmıştır. Onun gökyüzünde parıldadığını gören halk, ona ışık şahı anlamına gelen Cemşid diyerek üzerine mücevherler saçmış ve bugüne de Nevruz adı verilmiştir. Zamanla doğruluk yolundan ayrılarak tanrılık iddiasında bulununca halkı kendisinden yüz çevirmiş ve Allah'ın gazabına uğrayarak eski dirayetini kaybetmiş, sonunda da Dahhāk tarafından testere ile kesilerek öldürülmüştür.(Şişman; Kuzubaş 2012: 136-137) Aşağıdaki beyitte Nevî, Cemşid'in güçlü saltanatından, öldürülüşüne giden yolda, ters giden talihine dikkat çekmiştir. Şaire göre adâletli padişah Sultan Süleyman'ın gelişinin kaldırdığı tozların nuru, feleğin kör gözünü aydınlatmış, Cemşid'in kötü giden talihini tersine çevirmiştir:

Fer viridi ya'ni çeşm-i 'arîr-i zemāneye
Nūr- gubār-ı maķ□dem-i Cemşid-i 'adl ü dād
Nevî(Yılmaz 1996: K 366/1-4)

Sultan Süleyman adaleti ile Nuşirevan'la da karşılaştırılmıştır. Çünkü; Nuşirevan, İran'ın Sasaniyan sülalesinden olup adaletiyle ün salmış bir hükümdardır. M.S. 531 ile 579 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Peygamberimiz bu hükümdarın son yıllarında dünyaya gelmiştir. Kisra lakabı da ilk defa ona verilmiştir. Bağdat yakınlarındaki Medayin'de yaptırmış olduğu geniş ve muhteşem sarayının büyük bir bölümü olan Tāk-ı Kisrā veya Eyvān-ı Kisra, halkını ve yabancıları kabul edip dinlediği, adaletsizliğe uğrayanlara yardım ettiği yerdir.(Pala,s.434) Nūşirevān'ın sarayının penceresinden aşağı bir zincir sarkıttığı söylenir. Bu zincire adalet zinciri denirmiş. Halktan birisi herhangi bir isteği olduğunda bu zincire dokunur ve isteğini doğrudan padişaha arz edermiş. (Onay 1996: 321) Bu da onun adalete ne kadar önem verdiğini gösterir. Bâkî aşağıdaki beyitte, Sultan Süleyman'ı adâlet yönünden adâletiyle meşhûr Nūşirevān'la eşit tuttuğunu söylese bile yine de onu Müslüman olması bakımından Nūşirevān 'dan üstün görmüştür:

Saħa Kisrā'yı ' adālette mu' ādil tutsam
Fazladur sende olan devlet-i din ü imān

Bākî(Yılmaz 1996: K 388/2-28)

Sonuç

Vefatından günümüze asırlar geçmesine rağmen, insanlık tarihinin hafızasında derin izler bırakan Kanûnî Sultan Süleyman, adına yazılan kasidelerde belirtildiği üzere adaleti ile sultanlar sultanıdır. Hükmettiği topraklarda yaşayan insanlar huzur ve güven içerisinde yaşamaktadır. Adâletinin bereketiyle her yer bolluk içindedir. Yönettiği topraklarda bayramlar bir başka güzeldir. Rüzgar bile başka türlü esmektedir. İlkbahar eskisinden daha canlıdır. Gül bile bülbüle naz etmekten vazgeçmiştir.

Onun ismi ile başlayan fermanlar sayesinde, dinin hükümleri her yana yayılmış, kendisinden önceki padişahlar gibi İslâm dininin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Adâlet ve doğrulukta Hz. Ömer gibidir. Nüşirevân bile onun adâletinin yanında sönük kalmaktadır.

Kanûnî Sultan Süleyman, gerek tarihi kaynaklar, gerekse hakkında yazılmış kasideler incelendiğinde, üstün niteliklerine kattığı adalet anlayışıyla Osmanlı Devleti'ni dünyanın en güçlü devleti konumuna getirmiştir. Kısaca o, adâleti ile yüce bir sultandır.

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun (2006). *Muhibbî, Divân*, Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları
- ATEŞ, Toktamış (1996). *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi)*, Ankara: Say Kitap Pazarlama
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1999). *Hukuki İslâmiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, İstanbul: Enes Sarmaşık Yayınları
- BORA, Mehmet, Emin (2001). *Avcılığın Kısa Tarihi ve Özü, Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Kitabı*, Ankara: Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Eğitim Yayınları
- ÇAĞIRICI, Mustafa (1981). *D.V. İslam Ansiklopedisi, I/ 341; Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul: Türdav Yayınları
- DOWNEY, Fairfax (1929). *The Grand Turk, Suleyman the Magnificent, Sultan of Ottomans*, New York: Minton, Bach and Company
- KARAGÖZ, İsmail (1999). *Kur'an Araştırmaları Serisi*, İstanbul: Şule Yayınları
- KUZUBAŞ, Muhammet (2002). *"Fuzûlî'nin Gül Bahçesinde Bir Gezinti"*, Ankara: Türk Kültürü Dergisi
- ONAY, Ahmet, Talat (1996). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: Milli Eğitim Basım evi
- Osmanlı Tarihi İnteraktif CD-ROM (Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXXI. Dizi-s.2)
- ÖZTUNA, Yılmaz (1998). *Osmanlı Devleti Tarihi-1, "Siyasi Tarih"*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- PALA, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Akçağ Yayınları
- ŞİŞMAN, Bekir; Muhammet KUZUBAŞ (2012). *Şehname'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- YILMAZ, Ali (1996). *Kanuni Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Ankara :T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basım evi